

NIEUW JURIDISCH WEEKBLAD

NjW

Nummer **189**
22 oktober 2008
Zevende Jaargang

Indicatieve tabel
2008

Indicatieve tabel 2008

Voorwoord

Deze herziening van de indicatieve tabel *anno* 2004 is het werk van een team bestaande uit leden uit diverse milieus, die om schade en schadevergoeding bekommerd zijn. Leden van de werkgroep maken deel uit van de organisatie Ouders van verongelukte kinderen, de advocatuur, de verzekeringsmaatschappijen, de hoven van beroep, politierechtbanken en rechtbanken van eerste aanleg. De meesten van hen zijn door hun beroepsorganisaties gemandateerd. De eindredactie bleef evenwel in handen van magistraten als waarborg van onafhankelijkheid tegen het primeren van economische belangen.

Beide organisaties, het Nationaal verbond van magistraten van eerste aanleg en het Koninklijk verbond van vrede- en politierechters, wensen de werkgroep te danken voor de twee jaar besteed aan deze actualisatie.

De tabel is geenszins het wondermiddel bij schadebepalingen maar is slechts een middel om partijen bij hun onderhandelingen en de magistraten bij hun beoordeling te helpen knopen doorhakken. Zoals een aandachtige lezer zal merken, biedt de tabel slechts een houvast in die zaken waar er geen andere dan forfaitaire begroting van schade mogelijk is. De tabel vergt een kritische houding vanwege al zijn gebruikers en moet een permanente aansporing zijn voor allen om zich te vervolmaken in de materie van de vergoeding van schade.

Alles verandert, dus ook de inzichten in schade en de wijzen van vergoeden. De rechtsleer en de rechtspraak volgen deze evolutie langzamer dan de werkgroepen en zijn meer bestemd voor professionelen. Deze tabel wil op systematische wijze een oplossing bieden voor de uit de praktijk gekende knelpunten, met aandacht voor een zo menselijk mogelijke aanpak.

Dirk Van Trimpont, voorzitter Koninklijk verbond van vrede- en politierechters

Christian Denoyelle, voorzitter Nationaal verbond van magistraten eerste aanleg

Voorwoord

I. Kosten en uitgaven	
A. Voertuigschade – gebruiksderiving – BTW	1-5
B. Verplaatsings- en administratieve kosten	6-7
C. Kledij en bagage	8
D. Medische kosten na consolidatie	9-10
II. Tijdelijke arbeidsongeschiktheid en invaliditeit	
A. Materiële schade	
1. Inkomensverlies	11
2. Meerinspanningen	12
3. Economische waarde huishoudelijke arbeid	13-14
B. Morele schade	15
C. Verlies schooljaar	16-17
1. Materiële schade	18
2. Morele schade	19
3. Achterstand in de loopbaan	20
III. Blijvende arbeidsongeschiktheid en invaliditeit	
A. Wijzen van vergoeding van de materiële schade	
1. Geïndexeerde rente	21
2. Kapitalisatie – splitsingsmethode	22-25
3. Intrestvoet	26-28
4. Sterftetafels	29
5. Vergoeding per punt	30
B. Verschillende vormen van schade	
1. Inkomensverlies	31-32
2. Huishoudelijke schade	33
3. Hulp van derden	34
4. Postprofessionele schade	35
5. Morele schade	36
6. Seksuele schade	37-39
7. Esthetische schade	40-41
8. Genoegenschade	42
9. Schade door weerkaatsing	43
C. Vergoeding per punt	44
1. Materiele/morele schade vermengd	45
2. Zuivere morele schade	46-47
IV. Overlijden	
A. Begraveniskosten	48-50
B. Schade <i>ex haerede</i>	51
C. Morele schade van de nabestaanden	52-53
D. Economische schade bij overlijden	54-56
V. Intrest en provisie	
A. Vergoedende intrest	57
1. Op de hoofdsom	58-60
2. Op de provisies	61
B. Moratoire rente	62
VI. Opdracht medische expertise	
A. Procedure	63
1. Oproepingen	64
2. Omschrijving van de opdracht	65
B. Voorafbestaande toestand	66
C. Tijdelijke schade	
1. Hulp	67
2. Tijdelijke persoonlijke ongeschiktheid	68
3. Tijdelijke huishoudelijke ongeschiktheid	69
4. Tijdelijke economische ongeschiktheid	70
5. Bijzondere schadeposten	71
D. Blijvende schade	
1. Consolidatie – letseltabel	72
2. Hulp	73-74
3. Blijvende persoonlijke ongeschiktheid	75
4. Blijvende huishoudelijke ongeschiktheid	76
5. Economische ongeschiktheid	77
6. Bijzondere schadeposten	78
7. Reserves	79
8. Medische verzorging en kosten na consolidatie	80
E. Voor- en eindverslag	81
F. Afstand van de expertise en hoger beroep	82
VII. Slotbeschouwingen	
A. Principes van schadeloosstelling menselijke schade	83-86
B. Indeling van menselijke schade	
1. Soorten menselijke schade	87
2. Indeling van het schadeveld volgens tijdsdimensie	88-89

'abstract'

In de praktijk scheidt het begroten van de concrete omvang van gemeenrechtelijke schade vaak een aanzienlijk probleem. Dit is des te meer het geval wanneer de schade duidelijk vaststaat, maar de exacte criteria om de schade te begroten ontbreken. In dit deelgebied van het recht is er een grote verscheidenheid aan rechtspraak, wat geenszins de rechtszekerheid ten goede komt.

Twee organisaties van magistraten, met name het Koninklijk verbond van vrede- en politierechters en het Nationaal verbond van de magistraten van eerste aanleg, hebben gepoogd een werkinstrument te creëren ten behoeve van zowel de rechtsgebruiker als van hen die de schadebegrotingsnormen toepassen. In dit werkinstrument zijn de moeilijk te begroten schadeposten samengebracht. Er wordt een concrete begroting van de schade voorgesteld aan de hand van de rechtspraak en na een grondig debat van de verschillende betrokkenen. Dit werkinstrument heet 'indicatieve tabel'.

Voorgaande versies van de indicatieve tabel verschenen in 1995, 1998, 2001 en 2004.

Dans la pratique, l'évaluation de l'ampleur concrète des dommages de droit commun pose un problème considérable. Cela est d'autant plus le cas lorsque ce dommage est certain, mais que les critères exacts pour l'évaluer manquent. Dans ce domaine du droit la jurisprudence n'est pas très homogène, ce qui ne favorise pas la sécurité juridique.

Deux organisations de magistrats, notamment l'Union royale des juges de paix et de police et l'Union nationale des magistrats de première instance, ont tenté de créer un instrument destiné aussi bien à l'utilisateur de droit qu'à ceux qui appliquent les normes d'évaluation de dommages. Dans cet instrument sont unis tous les dommages difficilement appréciables. L'évaluation concrète des dommages proposée se base sur la jurisprudence et est le résultat d'un débat approfondi des différents intéressés. Cet instrument s'appelle 'tableau indicatif'.

Les versions précédentes du tableau indicatif sont parues en 1995, 1998, 2001 et 2004.

I. Kosten en uitgaven

A. Voertuigschade – gebruiksderiving – BTW

1. Vergoeding wegens gebruiksderiving per dag van voertuigen:

Voertuig	Vergoeding/dag
fiets	€ 5,-
bromfiets (< 50 cc)	€ 6,50
moto	
> 50 cc	€ 9,-
> 450 cc	€ 15,-
aanhangwagen personenwagen	
< 500 kg	€ 10,-
> 500 kg	€ 15,-
personenwagen (ook voor professioneel gebruik en leasing)	€ 20,-
stationwagen	€ 25,-
mobilhome	€ 50,-
taxi grote maatschappijen	€ 46,-
taxi zelfstandige uitbater	€ 59,50
huurwagen (exclusief leasing)	€ 46,-
lichte vrachtwagen	
< 2 ton netto laadvermogen	€ 37,50
> 2 ton netto laadvermogen	€ 37,50 + € 7,50 per ton
vrachtwagen	
< 3 ton netto laadvermogen	€ 46,-
> 3 ton netto laadvermogen	€ 46,- + € 10,- per ton
eigenaar van één vrachtwagen	€ 62,-
tankwagen	
< 3,5 ton netto laadvermogen	€ 112,-
> 3,5 ton netto laadvermogen	€ 112,- + € 10,- per ton
kraanwagen	€ 149,-
Betonwagen	€ 174,-
landbouwtractor	€ 37,50
trekker van oplegger (163 pk)	€ 112,-
oplegger vrachtwagen	€ 87,-
ziekenwagen	€ 87,-
kampeeraanhangwagen/caravan	€ 24,-
autobus	
< 50 plaatsen	€ 45,-
≥ 50 plaatsen	€ 89,50
> 60 plaatsen	€ 112,-
> 70 plaatsen	€ 136,50
> 80 plaatsen	€ 174,-
autocar	
< 31 zitplaatsen	€ 45,-
≥ 31 zitplaatsen	€ 89,50
> 38 zitplaatsen	€ 112,-
> 44 zitplaatsen	€ 136,50
> 50 zitplaatsen	€ 174,-

2. Bij de huur van een vervangvoertuig kan als besparing voor het niet-gebruiken van het eigen voertuig een bedrag worden toegekend gelijk aan 10 % van de huurfactuur.

3. Bij gebrek aan concreet bewijs kan wegens waardevermindering na herstelling in welbepaalde omstandigheden een forfaitaire vergoeding van 10 % toegekend worden op de waarde van het nieuwe voertuig dat zwaar beschadigd werd.

4. Wachtdagen

Als het voertuig niet buiten gebruik is wordt 1 dag toegekend.

Wanneer het voertuig echter buiten gebruik is, wordt het aantal te vergoeden dagen bepaald vanaf de dag van het ongeval tot de dag van de eerste expertisevergadering.

Hersteldagen

Het aantal dagen nodig voor de herstelling.

Vervangdagen

Vergoeding voor het bewezen aantal dagen of forfaitair 15 dagen

5. BTW

In geval van totaal verlies heeft de niet-BTW-plichtige schadelijder recht op de BTW ongeacht of hij de schadevergoeding al dan niet gebruikt voor de vervanging van het vernielde voertuig dan wel voor de vervanging door een tweedehandswagen waarop bij de aankoop geen BTW verschuldigd is of slechts de BTW op het verschil tussen de verkoop- en inkoop-prijs van de garagist.

De BTW moet worden vergoed tegen het tarief dat van kracht is op het ogenblik van de vervanging van het voertuig. Wanneer het voertuig van een niet-BTW-plichtige bij een ongeval wordt beschadigd, heeft de schadelijder recht op de BTW op de reparatiekosten ongeacht of hij al dan niet de herstelling laat uitvoeren.

B. Verplaatsings- en administratieve kosten

6. Een forfaitaire tegemoetkoming van 62,- tot 125,- euro in administratie-, correspondentie- en telefoonkosten kan toegekend worden.

7. Voor verplaatsingskosten indien forfaitair berekend, ongeacht het type van voertuig, is 0,30 euro per kilometer aanvaardbaar.

C. Kledij en bagage

8. Als de schade vaststaat maar de omvang niet exact kan bewezen worden, wordt ex aequo et bono 375,- euro voorgesteld voor de gehele kledij rekening houdend met de vetustiteit.

D. Medische kosten na consolidatie

9. Om voor vergoeding in aanmerking te komen, moeten deze kosten het gevolg zijn van het bewezen verklaarde schadeverwekkende feit en medisch gerechtvaardigd zijn. De deskundige moet in deze optiek aandacht besteden aan de mogelijke medische uitgaven na consolidatie.

10. De vergoeding van de medische kosten en prothesen (bijvoorbeeld tandprothesen en rolstoelen), die slechts in de toekomst zullen worden verstrekt en aangeschaft, kan worden toegekend via kapitalisatie, door nominale vervangingen, vergoeding ex aequo et bono of via een reserve voor de toekomst.

II. Tijdelijke arbeidsongeschiktheid en invaliditeit

A. Materiële schade

1. Inkomensverlies

11. Het inkomensverlies moet steeds *in concreto* worden bewezen.

In aanmerking te nemen is het nettoloon tenzij aangetoond wordt dat op de toe te kennen vergoeding gelijkwaardige fiscale en sociale lasten rusten als deze die het inkomen bezwaren. Als het nettoloon als basis gebruikt wordt, kunnen reserves worden toegekend voor de fiscale en sociale lasten op voorwaarde dat dit gevraagd wordt. De schadevergoeding strekt ertoe steeds hetzelfde nettoloon te verkrijgen als vóór het ontstaan van de schade.

2. Meerinspanningen

12. Meerinspanningen die niet concreet begrootbaar zijn, worden vergoed tegen 20,- euro per dag *a rato* van 100 % arbeidsongeschiktheid vanaf het herneemen van de professionele activiteit.

3. Economische waarde huishoudelijke arbeid

13. Als het niet of gedeeltelijk kunnen verrichten van huishoudelijke arbeid, het gevolg is van een schadeverwekkend feit en een behoefte aan hulp in het huishouden doet ontstaan, kan deze schade concreet worden begroot en vergoed, door de kostprijs van de noodzakelijk erkende hulp integraal te vergoeden.

14. Als deze schade, meerinspanningen inbegrepen, hoewel hij vaststaat, niet concreet kan worden begroot bij gebrek aan valabele bewijzen en concrete elementen, wordt een forfaitaire vergoeding voor het verlies van de economische waarde van de huishoudelijke arbeid toegekend, mits de schadelijder concrete elementen aanbrengt die het bestaan van deze schade minstens aannemelijk maken. Volgende vergoedingen worden voorgesteld:

[1] zonder kinderlast: 17,50 euro per dag;

[2] met kinderlast: 25,- euro per dag voor één kind, te verhogen met 5,- euro per bijkomend kind ten laste van het globaal huishouden zolang hij gerechtigd is op kinderbijslag.

Het betreft een vergoeding per huishouden en niet per individu. De vergoeding wordt aangepast in functie van de bijdrage die elke partner in het huishouden levert. Bij gebrek aan concrete gegevens wordt de bijdrage gesplitst als volgt: ten belope van 65 % voor de bijdrage door de vrouw en 35 % voor de bijdrage door de man.

B. Morele schade

15. De deskundige begroot het *quantum doloris* op een schaal van 1 tot 7 als volgt:

- 1/7: minieme pijn
- 2/7: zeer lichte pijn
- 3/7: lichte pijn
- 4/7: middelmatige pijn
- 5/7: ernstige pijn
- 6/7: zeer ernstige pijn
- 7/7: uitzonderlijke ernstige pijn

Hij houdt er rekening mee dat de fysische smarten van niveau 1 tot 3 vervat moeten zitten in de graden van arbeidsongeschiktheid en/of invaliditeit.

De morele schade omvat de normale pijn en smarten, en alle courante ongemakken als gevolg van de vastgestelde letsels evenals hun impact op persoonlijke activiteiten in tuin, sport, hobby en het *pretium doloris* tot de graad van 3 op een schaal van 7. Deze morele schade kan als volgt vergoed worden:

- € 31,- per gewone dag hospitalisatie;
- € 25,- per dag zonder hospitalisatie bij 100 % ongeschiktheid.

Deze vergoeding bevat de voorzienbare fysieke smarten inherent verbonden met de aangetaste fysieke integriteit en waarvan de gevolgen vergelijkbaar zijn voor ieder individu.

Wanneer het *pretium doloris* niet in het hiervóór vermeld forfait begrepen is omwille van het feit dat het afzonderlijk wordt begroot door een medische expertise, dan worden volgende bedragen per dag toegekend vanaf schaal 4:

Schaal	Met hospitalisatie	Zonder hospitalisatie
4/7	€ 31,- + € 10,-	€ 25,- + € 10,-
5/7	€ 31,- + € 12,50	€ 25,- + € 12,50
6/7	€ 31,- + € 15,-	€ 25,- + € 15,-
7/7	€ 31,- + € 17,50	€ 25,- + € 17,50

C. Verlies schooljaar

16. Wanneer bewezen wordt dat het slachtoffer ingevolge de onrechtmatige daad een schooljaar heeft verloren, moet ook deze schade worden vergoed. Deze schade bestaat uit een materiële schade, een morele schade en een financieel verlies naar de toekomst toe.

Eerst is er de schade bestaande uit de kosten van het verloren schooljaar. Het verlies van een schooljaar gaat bovendien gepaard met specifieke morele schade wegens het verlies van bijzondere schoolactiviteiten en de frustratie van de leerling/student als 'zittenblijver' te worden beschouwd.

17. Wanneer er een vergoeding *ex aequo et bono* wordt toegekend, kan deze als volgt begroot worden.

1. Materiële schade

18. De materiële schade wordt als volgt vergoed:

Schadepost	Vergoeding
lager onderwijs	€ 390,-
middelbaar onderwijs (ASO-TSO-BSO)	€ 1.000,-
hoger onderwijs	
- op kot	€ 4.300,-
- thuis	€ 2.500,-
universiteit	
- op kot	€ 4.000,-
- thuis	€ 2.000,-

2. Morele schade

19. Voor alle onderwijstypes: 3.750,- euro.

3. Achterstand in de loopbaan

20. Het verlies van een schooljaar kan een schade aan de toekomstige beroepsactiviteit of loopbaan teweegbrengen. Wanneer de achterstand in de loop-

baan wordt bewezen, bestaat de schade uit de actuele waarde van het eerste jaar beroepsinkomen.

III. Blijvende arbeidsongeschiktheid en invaliditeit

A. Wijzen van vergoeding van de materiële schade

1. Geïndexeerde rente

21. De geïndexeerde rente is de meest volledige vorm van schadevergoeding wanneer een slachtoffer een permanent periodiek verlies aan inkomen heeft. Deze vorm van vergoeding houdt in dat het slachtoffer in de toekomst en gedurende de volledige periode waarin de vergoedbare nood bestaat een herzienbaar, eventueel geïndexeerd, bedrag ontvangt. Het voordeel van deze vergoeding voor het slachtoffer is zeker dat de ontvangen vergoeding dichters aansluit bij zijn economische toestand en precies de realiteit van de hulphoevendheid volgt, anders dan bij kapitalisatie waar steeds rekening gehouden wordt met de kans op tussentijds overlijden zodat het risico bestaat dat het kapitaal al opgebruikt is terwijl het slachtoffer nog leeft en hulpbehoevend is.

Door het toekennen van dergelijke rente (maandelijkse of jaarlijks) kan het slachtoffer tegen zich zelf (of tegen zijn naasten) beschermd worden. Het voordeel voor de debiteur (verzekeraar) is dat hij niet langer betaalt dan nodig.

2. Kapitalisatie – splitsingsmethode

22. De kapitalisatie is een manier van berekenen van de toekomstige schade.

23. Kapitalisatie is de omzetting in een kapitaal van al de (jaarlijkse of maandelijkse te vervallen) renten over de (vermoedelijke) periode waarover de vergoeding verschuldigd is.

De rechter moet zich plaatsen op het ogenblik van zijn uitspraak. Er moet een duidelijk onderscheid gemaakt worden tussen de tot dan geleden schade en de schade die voortloopt na de uitspraak. Enkel de vergoeding van deze laatste schade kan door kapitalisatie berekend worden.

Het in aanmerking te nemen basisloon (te bewijzen aan de hand van stukken) is het loon van de laatste periode voorafgaand aan de uitspraak. Als basisloon bij inkomensverlies wordt het nettoloon genomen, met een reserve voor de fiscale en sociale lasten op de vergoeding.

24. De te hanteren kapitalisatiecoëfficiënt wordt bepaald in functie van de gegevens op het ogenblik van de uitspraak, niet van de consolidatiedatum of een andere voorgaande datum. Rekening moet worden gehouden met de wettelijke pensioenleeftijd.

25. Bij het berekenen van vergoedingen voor toekomstige schade begeeft men zich op onzeker terrein waarbij zowel de – vermoedelijke – levensduur van het slachtoffer, de veronderstelde toekomstige intrest en de muntontwaarding assumpties zijn die ertoe leiden dat het resultaat veelal fout zou kunnen zijn.

Wanneer de schadelijder deze vorm van vergoeding wenst, moet het kapitaal zo berekend worden dat het slachtoffer niet geconfronteerd wordt met een uitputting van zijn vergoeding vooraleer de vergoedbare periode verstreken is. De logica gebiedt te opteren voor tabellen met dezelfde periodiciteit als de vervallen schade: voor inkomensverlies zijn dat de tabellen met maandelijkse uitkeringen.

3. Intrestvoet

26. Steunend op de formule van kapitalisatie (de rentevoet is gelijk aan de reële rentevoet verminderd eerst met de roerende voorheffing en dan met de inflatie) en op het feit dat rentepeilen voor de toekomst des te moeilijker voorspelbaar zijn aangezien ze over de waargenomen periode sterk fluctueren, neemt de werkgroep aan dat voor 2008-2012 kapitaliseren aan een rentevoet van 2 % verantwoord is.

27. Wanneer de termijn waarover de rente moet worden betaald, relatief lang is, moeten de opbrengsten van de meest veilige beleggingsmethoden in aanmerking worden genomen. Deze hebben traditioneel het laagste nettorendement. Omdat ook rekening moet gehouden worden met een hogere inflatie in 2008 dan 3,9 % en de nog bestaande roerende voorheffing van 15 % op een renteopbrengst van OLO's (10 jaar) van gemiddeld 4,9 %, lijkt het verantwoord nog 2 % als rentevoet voor kapitalisatie te hanteren.

28. Bedoeling van de kapitalisatie is dat, mits belegging van het ontvangen kapitaal aan de voor de berekening gebruikte rentevoet, het slachtoffer in staat is om jaarlijks/maandelijks, over de volledige voor vergoeding in aanmerking komende periode, het bedrag van de periodieke rente te kunnen opnemen. Hoe hoger de in aanmerking genomen rentevoet, hoe lager de vergoeding.

4. Sterftetafels

29. Gebruik steeds de meest recente overlevings- of sterftetafels. De laatste gepubliceerde tafels zijn die van 2006. De laatste recente tafels worden gepubliceerd door de fod economie, KMO, middenstand en energie.

Aandacht moet besteed worden aan het gebruik van berekeningswijzen van schadevergoeding uitgestrekt in de tijd waarbij rekening gehouden wordt met de constante verlenging van de levensduur van de Belgische bevolking.

5. Vergoeding per punt

30. Deze vergoeding betreft een derde wijze van vergoeding wanneer het niet mogelijk is voorgaande methodes te gebruiken. De begroting van de schade gebeurt aan de hand van een forfaitair bedrag gekoppeld aan een bepaald barema (zie randnummers 44-47).

B. Verschillende vormen van schade

1. Inkomensverlies

31. Het basisloon moet *in concreto* worden begroot. Aan jonge slachtoffers die nog geen of een gering loon verdienen, moet speciale aandacht worden besteed.

In aanmerking te nemen is het nettoloon, tenzij aangetoond wordt dat de gelijkwaardige fiscale en sociale lasten de toe te kennen vergoeding te zwaar belasten. Als het nettoloon als basis gebruikt wordt, kunnen reserves worden toegekend voor de genoemde fiscale en sociale lasten wanneer dit gevraagd wordt. De winstderving (*lucrum cessans*) wordt vergoed.

32. Het inkomen kan verhoogd worden als toekomstige loonsverhogingen los van de indexering kunnen aangetoond worden. Bij gebreke aan mathematisch controleerbare gegevens wordt voor de moge-

lijke toekomstige loonsverhogingen het verhogingspercentage berekend aan de hand van volgende formule:

$$\frac{\text{resterend aantal actieve arbeidsjaren} \times \text{verwacht groeipercentage per jaar}}{2}$$

Het te verwachten groeipercentage moet door het slachtoffer concreet worden bewezen, bijvoorbeeld aan de hand van het binnen het bedrijf of sector van zijn tewerkstelling geldende evolutie van de looncategorie van het slachtoffer. De huidig verwachte groei bedraagt per arbeidscategorie van 1 % voor arbeiders tot 2 % per jaar voor bedienden. Met de munterosie werd al rekening gehouden bij het bepalen van de reële rentevoet.

Bij gebrek aan concrete bewijzen kan een forfait toegepast worden tussen 0 en 10 %, rekening houdend met de leeftijd van het slachtoffer en de sector waarin de arbeid gepresteerd wordt.

2. Huishoudelijke schade

33. De reeds vermelde cijfers voor de perioden van tijdelijke arbeidsongeschiktheid en invaliditeit kunnen gebruikt worden voor een kapitalisatie wanneer deze schade permanent is (zie randnummers 13 en 14).

3. Hulp van derden

34. De noodzaak aan hulp van derden, buiten het huishouden, en de omvang van de te verstrekken hulp moeten steeds *in concreto* worden vastgesteld. Wanneer de hulp wordt uitgedrukt per tijdseenheid, wordt een bedrag per uur vastgesteld, in overeenstemming met de vereiste kwalificatie van de hulpverlener.

Voor de wijze van vergoeden gelden dezelfde regels als voor het toekomstige inkomensverlies.

4. Postprofessionele schade

35. Postprofessionele schade is het verlies opgelopen door de gehele of gedeeltelijke ongeschiktheid tot het verrichten van arbeidstaken die niet behoren tot de huishoudelijke arbeid en die een economische waarde hebben na het afsluiten van de beroepsloopbaan.

Daaronder vallen niet: de inkomsten uit toegelaten arbeid voor gepensioneerden, wanneer zij vervat

zijn in de vergoeding voor de blijvende arbeidsongeschiktheid.

5. Morele schade

36. Zie randnummers 45 en 53.

6. Seksuele schade

37. Deze schade is als zeer specifieke schade te vergoeden afzonderlijk van de overige schadeposten. Er moet een onderscheid gemaakt worden tussen enerzijds de schade door verlies aan seksueel leven (bijvoorbeeld impotentie, anorgasmie, aantasting van libido en gevoelloosheid) en anderzijds het verlies van zekerheid op nageslacht, waaronder steriliteit valt te catalogeren.

38. De kosten verbonden aan de noodzaak van bijvoorbeeld een keizersnede of kunstmatige inseminatie worden vergoed. Zowel de materiële schade (onder meer de aankoop van medicatie, medisch materiaal, medische ingrepen...) als de uit de noodzakelijke ingrepen spruitende morele schade moeten vergoed worden.

39. De partner die bij weerkaatsing schade heeft, kan om vergoeding ervan verzoeken

7. Esthetische schade

40. Deze schade heeft niets te maken met de economische schade die voortvloeit uit esthetische ontsiering. De (arts)deskundige baseert zich op de gebruikelijke schaal van 1 tot 7 (schaal van Julin). De rechter moet rekening houden met de plaats van de ontsiering, het geslacht, de leeftijd en de activiteiten van het slachtoffer. Met activiteiten worden bedoeld niet alleen de professionele activiteiten maar ook de sociale activiteiten zoals deelname aan een toneelkring, muziekgroep die een mens confronteren met anderen.

41. Daar de rechter moet appreciëren, is een gedetailleerd advies van de deskundige noodzakelijk. Het is aan te bevelen dat de arts-deskundige, naast de gebruikelijke quotering van 1 tot 7, een gedetailleerde beschrijving geeft van de schade, indien mogelijk ondersteund door foto's, onverminderd de mogelijkheid om de schade van het slachtoffer op de zitting *de visu* vast te stellen.

Wijze van vergoeden:

Leeftijd	1/7 miniem	2/7 zeer licht	3/7 licht	4/7 middelmattig	5/7 ernstig	6/7 zeer ernstig	7/7 afstotend
0-10	€ 540,-	€ 2.150,-	€ 4.850,-	€ 8.625,-	€ 10.000,- *	€ 15.000,- *	€ 25.000,- *
11-20	€ 520,-	€ 2.075,-	€ 4.700,-	€ 8.300,-			
21-30	€ 490,-	€ 2.000,-	€ 4.400,-	€ 7.850,-			
31-40	€ 450,-	€ 1.800,-	€ 4.100,-	€ 7.250,-			
41-50	€ 400,-	€ 1.600,-	€ 3.600,-	€ 6.500,-			
51-60	€ 350,-	€ 1.400,-	€ 3.100,-	€ 5.550,-			
61-70	€ 275,-	€ 1.100,-	€ 2.600,-	€ 4.400,-			
71-80	€ 200,-	€ 800,-	€ 1.750,-	€ 3.100,-			
81 en ouder	€ 115,-	€ 450,-	€ 1.050,-	€ 1.850,-			

* minimum (geen maximum)

8. Genoegenschade

42. Indien niet vervat in de morele schade kan deze vergoeding worden voorbehouden voor uitzonderlijke gevallen waarin het slachtoffer als gevolg van het bewezen schadeverwekkende feit een vooraf beoefende sport of hobby moet stopzetten of drastisch verminderd ziet.

9. Schade door weerkaatsing

43. Dit is de schade die de verwanten lijden door het aanzien van het leed en de pijn van het slachtoffer. Het moet gaan om uitzonderlijke pijnen.

Er wordt een vergoeding toegekend wanneer het slachtoffer in levensgevaar of coma verkeert, zodat de toestand uiterst zorgwekkend is. Ook de situatie waarin naastbestaanden verkeren die dagelijks en langdurend geconfronteerd worden met een ernstige blijvende psychische, fysieke of mentale aftaking van het slachtoffer geeft recht op deze vergoeding. Deze vergoeding wordt toegekend vanaf het moment dat de familieband niet meer normaal kan worden beleefd.

C. Vergoeding per punt

44. Er moet rekening worden gehouden met de impact van de letsels op de totaliteit van de activiteiten van het slachtoffer.

De basis van appreciatie is de leeftijd van het slachtoffer op de datum van de consolidatie.

De schadevergoeding zoals opgenomen onder randnummer 45 kan via kapitalisatie berekend worden wanneer het percentage invaliditeit of ongeschiktheid van het slachtoffer gelijk of hoger is dan 15 %. Bij een lager percentage kan er ook gekapitaliseerd worden als er zekerheid bestaat dat deze letsels een belangrijke en onafwendbare vermindering van het arbeidsvermogen op lange termijn met zich meebrengen.

Bij ongeschiktheden lager dan 15 % kunnen de hierna voorgestelde bedragen worden toegepast, rekening houdend met de ernst, de impact en de graad van de restletsels.

1. Materiele/morele schade vermengd

45. De tabel is de volgende:

Leeftijd	Vergoeding per punt
< 15 jaar	€ 2.200,-
< 25 jaar	€ 2.062,-
< 30 jaar	€ 1.925,-
< 35 jaar	€ 1.925,-
< 40 jaar	€ 1.787,-
< 45 jaar	€ 1.650,-
< 50 jaar	€ 1.512,-
< 55 jaar	€ 1.375,-
< 60 jaar	€ 1.237,-
< 65 jaar	€ 962,-
< 70 jaar	€ 825,-
< 75 jaar	€ 687,-
< 80 jaar	€ 550,-
< 85 jaar	€ 412,-
> 85 jaar	€ 275,-

2. Zuivere morele schade

46. Bij blijvende ongeschiktheid wanneer de materiële schade niet forfaitair begroot werd, wordt de morele schade bepaald op basis van de helft van de bedragen vermeld in bovenstaande tabel.

47. In de gevallen van blijvende invaliditeit, dit is zonder meerinspanning in het huishouden en professioneel leven, wordt als morele schade de helft van de bedragen uit bovenstaande tabel in aanmerking genomen.

IV. Overlijden

A. Begrafeniskosten

48. De begrafeniskosten maken een last van de nalenschap uit. De feitenrechter kan echter soeverein vaststellen wie de schade door de uitvaartkosten effectief heeft geleden.

49. De begrafeniskosten zelf, mits voorlegging van de nodige bewijsstukken, worden aanvaard doch er wordt rekening gehouden met de status van de overledene en diens nabestaanden.

Buitensporige uitgaven worden herleid.

Bij vergoeding van grafkelders, grafzerken, grafmonumenten en concessies wordt eventueel rekening gehouden met het aantal plaatsen.

50. Er moet rekening mee gehouden worden dat deze uitgaven meestal vervroegde betalingen zijn:

- wanneer de waarschijnlijke overlevingsduur van degene die de schade draagt korter is dan deze van het slachtoffer, zou deze schadelijder de kosten nooit hebben moeten maken zodat hij recht heeft op integrale vergoeding (bijvoorbeeld de ouder voor zijn kind).

- wanneer de waarschijnlijke overlevingsduur van het slachtoffer minder lang is dan deze van de rechthebbende, zou deze laatste in ieder geval de begrafeniskosten hebben moeten dragen en bestaat de schade enkel in de vervroegde uitgave ervan. Met andere woorden de schade bestaat uit het verschil tussen de huidige uitgave en de constante waarde van het bedrag dat normaal uitgegeven zou zijn op de vermoedelijke toekomstige datum van het overlijden, gesteld dat er geen ongeval is gebeurd. De berekening zal worden gebaseerd op de recentste sterftetabellen.

B. Schade ex haerede

51. Wanneer het slachtoffer zich bewust was van zijn nakend overlijden, kan hiervoor als vergoeding voor morele schade aan de rechthebbende een forfaitair bedrag van 75,- euro per dag toegekend worden.

Zo het slachtoffer bij bewustzijn was, maar zich geen rekenschap kon geven van het nakend overlijden is de gewone morele schade zoals bij tijdelijke ongeschiktheid te vergoeden.

Als het slachtoffer in de periode na het ongeval en vóór het overlijden niet bij bewustzijn is geweest, is er geen vergoedbare schade *ex haerede*.

Deze schade mag niet verward worden met de schade door weerkaatsing noch met de gereflecteerde schade. Het is een schade van de nalenschap.

C. Morele schade van de nabestaanden

52. Deze (delicate) menselijke schade heeft betrek-

king op de affectieve band met de overledene. De voorgestelde bedragen mogen onderling niet vergeleken worden, moeten niet automatisch toegekend worden en kunnen verhoogd of verminderd worden rekening houdend met speciale en concrete omstandigheden.

53. De lijst van schadelijders is niet limitatief.

Slachtoffer	Vergoeding
echtgenoot/echtgenote	€ 12.500,-
samenwonende levenspartner (duurzame relatie met samenwoning vereist)	€ 12.500,-
verloofde	€ 5.000,-
feitelijk gescheiden partner	€ 3.750,-
ouder inwonend	€ 7.500,-
ouder niet inwonend	€ 3.750,-
kind inwonend per ouder	€ 12.500,-
kind zelfstandig wonend per ouder	€ 5.000,-
ongeboren kind (miskraam)	€ 2.500,-
broer/zus inwonend	€ 2.500,-
broer/zus niet inwonend	€ 1.500,-
stiefvader/stiefmoeder inwonend	€ 5.000,-
stiefvader/stiefmoeder niet inwonend	€ 2.500,-
stiefzoon/stiefdochter inwonend	€ 5.000,-
stiefzoon/stiefdochter niet inwonend	€ 2.500,-
grootouder inwonend	€ 2.500,-
grootouder niet inwonend	€ 1.250,-
kleinkind inwonend	€ 2.500,-
kleinkind niet inwonend	€ 1.250,-
schoonouder inwonend	€ 1.750,-
schoonouder niet inwonend	€ 1.150,-
schoonkind inwonend	€ 1.750,-
schoonkind niet inwonend	€ 1.150,-

D. Economische schade bij overlijden

54. Hoewel de dood geen schade meer oplevert voor de overledene zelf, is het overlijden de gebeurtenis bij uitstek die aanleiding geeft tot schade voor de nabestaanden. Dit is zeker het geval voor de nabestaanden die voordeel haalden uit het beroepsinkomen van de overledene. Zij kunnen slechts aanspraak maken op dat deel van het inkomen waaruit ze persoonlijk voordeel genoten. Het is dan ook belangrijk te weten welke uitgaven het gezin niet meer zal doen voor de kostwinner zelf.

Het aandeel van de persoonlijke uitgaven van de kostwinner in het gezinsbudget is niet steeds exact te berekenen, zeker wanneer het slachtoffer met andere gezinsleden woonde. De aftrek voor de eigen onderhoudskosten kan dan ook in een aantal gevallen forfaitair gebeuren bij gebrek aan gegevens van een andere aard.

Bij de begroting van het aandeel voor het eigen on-

derhoud moet onder meer rekening gehouden worden met de leeftijd van de echtgeno(o)t(e) en de kinderen, de vaststelling dat het om een eenverdienergezin dan wel om tweeverdienergezin gaat, het inkomenspeil, de levensstandaard van het gezin, het beroep van de overledene, de vraag of het echtbaar een gemeenschappelijk vermogen zou opbouwen en hypothecaire lasten.

55. Bij gebrek aan actualisering van schalen voor de berekening van het eigen aandeel in de gezinsuitgaven kan volgende formule als vuistregel gehanteerd worden:

$$\frac{\text{gezinsinkomen } 100 \%}{\text{totaal aantal gezinsleden vóór overlijden} + 1}$$

56. Bij het vaststellen van het aantal gezinsleden kan rekening gehouden worden met het feit dat de kinderen op een bepaalde leeftijd het ouderlijke huis verlaten, waardoor het eigen aandeel van de overledene zal vergroten. Men kan dus voor de toekomst in verschillende periodes met onderscheiden percentages voorzien. Bij gebrek aan andere criteria wordt het verlaten van de ouderlijke woonst aanvaard op de leeftijd van 25 jaar .

V. Intrest en provisie

A. Vergoedende intrest

57. Als vergoeding van het uitstel van betaling of de vertraging van het herstel, vóór de uitspraak van het vonnis, wordt ter compensatie een intrest toegekend op de hoofdsom en de provisie.

1. Op de hoofdsom

58. De vergoedende of compensatoire rente is een element van de schade en is bestemd om de schade te herstellen die tot stand gekomen is door een vertraging in de betaling van de verschuldigde vergoedingen. De rechter begroot het percentage *in concreto*. De verantwoordelijke voor de schade of zijn verzekeraar moet de voorschotten in de kortste termijn voldoen. Langs zijn kant heeft het slachtoffer, die ook zijn schade moet beperken, de verplichting zo vlug als mogelijk zijn schadebewijzen en eisen te laten kennen.

59. Wanneer de vertraging in de afhandeling van de regeling te wijten is aan de fout of de nalatigheid van het slachtoffer heeft dit laatste geen recht meer op de vergoedende intrest voor de duur van die periode van de fout of de nalatigheid.

60. De aanvangsdatum voor de berekening van de verschuldigde vergoedende intrest kan als volgt bepaald worden:

- voor kosten of schade die zich gespreid voordoen over een bepaalde periode voorafgaand aan het vonnis: indien niet exact berekenbaar, vanaf de gemiddelde datum, zijnde de datum waarop de helft van het totale bedrag van de schadevergoeding, voor dat onderdeel, bereikt wordt;

- bij materiële schade: vanaf de datum van het ongeval;

- bij verlies van een schooljaar: vanaf het einde van het verloren schooljaar;

- voor de schade *ex haerede*: vanaf de gemiddelde datum tussen het ongeval en het overlijden;

- voor de blijvende esthetische schade, *pretium voluptatis*: vanaf de datum van het ongeval;

- voor de vergoeding van de blijvende arbeidsongeschiktheid/invaliditeit:

a. *bij kapitalisatie*: op het voor de toekomst als vergoeding gekapitaliseerde bedrag kan geen vergoedende intrest toegekend worden;

Op de schadevergoeding tussen de consolidatie en de uitspraak wordt vanaf de gemiddelde datum op het nominale bedrag intrest toegekend.

b. *bij forfait*: wanneer de schade in zijn geheel wordt begroot op het ogenblik van de consolidatie: vanaf deze datum.

2. Op de provisies

61. Logischerwijze wordt op de provisie dezelfde rente toegekend als de vergoedende rente die aan het slachtoffer toegekend wordt.

B. *Moratoire rente*

62. De moratoire rente vergoedt de periode van nietbetaling van de schadevergoeding na het vonnis en belooft steeds de wettelijke intrestvoet.

Zowel de compensatoire vergoedende rente als de moratoire rente zijn een vorm van gerechtelijke rente.

VI. Opdracht medische expertise

A. *Procedure*

63. Nadat de partijen conform artikel 972 § 1 van het Gerechtelijk Wetboek uitdrukkelijk hebben afgezien van het houden van een installatievergadering, stelt de rechtbank als gerechtsdeskundige aan:

..., dokter in de geneeskunde of arts, met de volgende opdracht:

1. Oproepingen

64. De deskundige zal binnen de 8 dagen na de betekening van zijn opdracht

- bij een ter post aangetekende brief de betrokken partijen, ... en ...

- bij gewone brief:

de advocaten, zijnde respectievelijk

voor ..., meester ...

voor ..., meester ...

en de raadsgeneesheren van elk van de betrokken partijen, zijnde

voor ..., dokter ...

voor ..., dokter ...

oproepen.

De deskundige zal ook de rechtbank hiervan bij gewone brief in kennis stellen met vermelding van de plaats, de dag en het uur van de eerste vergadering die noodzakelijk moet plaatsvinden binnen de twee maanden nadat de opdracht hem officieel ter kennis werd gebracht.

2. Omschrijving van de opdracht

65. De aangestelde deskundige

- zal de partijen, hun advocaten en raadsgeneesheren horen;

- zal kennis nemen van de dossiers en de medische stukken die al in het bezit zijn van de partijen, dewelke hem zullen medegedeeld worden uiterlijk binnen de 8 dagen vóór de eerste vergadering;

- zal (bij het begin van zijn verslag) de volledige iden-

titeit van het slachtoffer vermelden en diens burgerlijke stand, diens persoonlijke en familiale situatie, diens schoolse opleiding, diens vroegere en huidig beroep, diens medische antecedenten, alsook de ter kennis gebrachte hobby's vermelden;

- zal aan de hand van een gedetailleerde ondervraging en een grondig klinisch onderzoek, eventueel aangevuld door specifieke gespecialiseerde onderzoeken op nauwkeurige wijze de vastgestelde letsels en stoornissen, hun evolutie, de ondergane behandelingen, de eventuele verwickelingen en de geuite klachten beschrijven, alsook bepalen in welke mate deze toe te schrijven zijn aan het ongeval.

B. *Voorafbestaande toestand*

66. In het geval er zou worden aangetoond dat het slachtoffer getroffen is of was door een fysische aandoening of een ziekte waarvan klaarblijkelijk kan gezegd worden dat deze losstaat van het ongeval, zal de deskundige vaststellen of en in welke mate deze voorafbestaande toestand door het ongeval werd gewijzigd of er de gevolgen van heeft gewijzigd.

C. *Tijdelijke schade*

1. Hulp

67. De deskundige zal bepalen of prothesen, orthesen, technische hulpmiddelen, aanpassingen aan de woning (hierin begrepen domotica) of het voertuig van aard zijn geweest het privé-leven, het huishouden in de brede zin van het woord of het professionele leven van het slachtoffer te vergemakkelijken. In bevestigend geval zal hij de kostprijs hiervan bepalen.

De deskundige zal ook bepalen of, gedurende deze tijdelijke periodes, de toestand van het slachtoffer de hulp van derden, al dan niet van professionele aard, noodzakelijk maakte.

In bevestigend geval zal hij de aard en de tijdsduur ervan bepalen, hierbij rekening houdend met de bestaande en beschikbare hulpmiddelen.

Er zal bij de evaluatie van de verschillende graden van ongeschiktheid met deze onderscheiden vormen van hulp rekening gehouden worden.

2. Tijdelijke persoonlijke ongeschiktheid

68. De deskundige zal op een schaal van 0 tot 100 de graad van tijdelijke, volledige en gedeeltelijke ongeschiktheid vaststellen die deze aantasting van de fysieke en/of psychische integriteit op het dagelijkse leven van het slachtoffer met zich meebrengt. Een onderscheid zal gemaakt worden tussen de periodes van hospitalisatie en de andere periodes van de eventuele huishoudelijke en economische ongeschiktheden die op een aparte wijze zullen beoordeeld worden (zie randnummers 69 en 70).

3. Tijdelijke huishoudelijke ongeschiktheid

69. De deskundige zal de eventuele tijdelijke, volledige en gedeeltelijke repercussies van deze aantasting van de fysieke en/of psychische integriteit op de huishoudelijke activiteiten van het slachtoffer vaststellen door deze te bepalen en te begroten op een schaal van 0 tot 100.

4. Tijdelijke economische ongeschiktheid

70. De deskundige zal de eventuele tijdelijke, volledige en gedeeltelijke repercussies van deze aantasting van de fysieke en/of psychische integriteit op de voorbije en huidige beroepsactiviteit van het

slachtoffer vaststellen door deze te bepalen en te begroten op een schaal van 0 tot 100. (Zodoende zal de deskundige onder andere rekening houden met de eventueel beschreven meerinspanningen al dan niet geleverd door het slachtoffer in geval van gedeeltelijke of gehele werkhervatting.)

5. Bijzondere schadeposten

71. Voor zover zij *vóór de consolidatie* een *specifiek* fysiek, psychisch of sociaal belang vertonen en voor zover zij niet in aanmerking gekomen zijn bij de vaststelling van de verschillende graden van tijdelijke ongeschiktheid, zal de deskundige nagaan of er specifieke schadeposten (inzake de esthetische schade, de seksuele schade en de genoegenschade) bestaan en zal hij de aard ervan bepalen en beschrijven. De deskundige zal ook bepalen of het gepast voorkomt rekening te houden met *specifieke* fysieke pijnen die niet werden opgenomen in de persoonlijke ongeschiktheidpercentages, en in bevestigend geval zal hij deze pijnen in de tijd beschrijven en begroten volgens een zevendelige schaal.

D. Blijvende schade

1. Consolidatie – letseltabel

72. De deskundige zal een omstandig advies geven met betrekking tot de datum van genezing of de consolidatie van de letsels. Hij zal nauwkeurig de blijvende sequelen alsook de aanhoudende klachten beschrijven en ook bepalen in welke mate deze aantastingen van de fysieke en/of psychische integriteit toe te schrijven zijn aan het ongeval.

2. Hulp

73. De deskundige zal bepalen of na de consolidatiedatum van de letsels, prothesen, orthesen, technische hulpmiddelen, aanpassingen aan de woning (hierin begrepen domotica) of het voertuig van aard zijn of zullen zijn het privé-leven, het huishouden in de brede zin van het woord of het professionele leven van het slachtoffer te vergemakkelijken. Hij zal er de kostprijs van bepalen, alsook de frequenties van de vernieuwingen en het onderhoud. In bevestigend geval zal hij er rekening mee houden bij de vaststelling van de verschillende graden van blijvende ongeschiktheid.

74. De deskundige zal bepalen of het slachtoffer na de datum van consolidatie van de letsels een beroep moet of zal moeten doen op de hulp van derden en zal er de aard, de vakbekwaamheid en er de tijdsduur van bepalen, hierbij rekening houdend met de bestaande en beschikbare hulpmiddelen. In bevestigend geval zal de deskundige er rekening mee houden bij de vaststelling van de verschillende graden van blijvende ongeschiktheid.

3. Blijvende persoonlijke ongeschiktheid

75. De deskundige zal onder de rubriek 'ongeschiktheid' bepalen of en in welke mate (volgens een schaal van 0 tot 100) de aan het ongeval te wijten blijvende sequelen een repercussie hebben op het dagelijkse leven van het slachtoffer, en dit onafhankelijk van de eventuele huishoudelijke en economische ongeschiktheden die op een aparte wijze zullen worden beoordeeld (zie randnummers 76 en 77).

4. Blijvende huishoudelijke ongeschiktheid

76. De deskundige zal onder de rubriek 'huishoudelijke ongeschiktheid' bepalen of en in welke mate

(volgens een schaal van 0 tot 100) de aan het ongeval te wijten blijvende sequelen een repercussie hebben op de huishoudelijke ongeschiktheid van het slachtoffer.

5. Economische ongeschiktheid

77. De deskundige zal onder de rubriek 'economische ongeschiktheid' bepalen, indien nodig een beroep doende op een ergoloog, of en in welke mate (volgens een schaal van 0 tot 100) de aan het ongeval te wijten blijvende sequelen op een blijvende wijze een aantasting van de werkgeschiktheid van het slachtoffer zullen uitmaken, hierbij vooral rekening houdend met zijn eerdere beroepsactiviteiten, zijn huidig beroep en de andere winstgevendende activiteiten die hij redelijkerwijze nog kan uitoefenen in functie van zijn daadwerkelijke aanpassingsmogelijkheden in overeenstemming met zijn leeftijd, zijn opleiding en zijn eerdere beroepsoriëntering. Hij zal in geval van gedeeltelijke of gehele werkhervatting rekening houden met de eventueel al dan niet geleverde meerinspanningen.

6. Bijzondere schadeposten

78. De deskundige zal, voor zover bij de bepaling van de verschillende graden van blijvende ongeschiktheid er geen rekening mee gehouden werd, onder de rubriek 'bijzondere schadeposten' bepalen of en in welke mate de aan het ongeval toe te schrijven blijvende sequelen voor het slachtoffer hebben geleid tot:

- *Esthetische schade*

In bevestigend geval zal hij op grond van de door hem aangegeven criteria deze blijvende esthetische schade beschrijven en bepalen volgens een schaal van 1 tot 7.

Voor zover er correctieve behandelingen mogelijk zijn, zal hij het risico en de kostprijs van deze eventuele ingreep of ingrepen, de periodes van ongeschiktheid als gevolg hiervan, en in voorkomend geval de achteraf overblijvende schade bepalen.

- *Seksuele schade*

In bevestigend geval zal hij op nauwkeurige wijze de verschillende aspecten van deze schade beschrijven.

- *Genoegenschade*

In bevestigend geval zal hij nauwkeurig de verschillende aspecten van de schade bepalen die de sociale, culturele of sportieve activiteiten van het slachtoffer hebben aangetast, voor zover het slachtoffer heeft aangegeven dat deze activiteiten voor het ongeval intens beleefd werden.

- *Buitengewone blijvende fysieke pijnen die niet geïntegreerd werden bij de graden van blijvende persoonlijke ongeschiktheid*

In bevestigend geval zal hij deze fysieke pijnen beschrijven en zal hij de eventuele medicaties en behandelingen die het mogelijk maken de belangrijkheid ervan te milderen nader bepalen.

7. Reserves

79. De deskundige zal, rekening houdend met het sequellair bilan, vaststellen of er in reserves moet voorzien worden, en zal in dit geval in de mate van

het mogelijke, het voorwerp en de duur ervan nader omschrijven.

8. Medische verzorging en kosten na consolidatie

80. De deskundige zal, rekening houdend met het sequellair bilan, vaststellen of er in bestendige medische verzorging en kosten moet worden voorzien en zal in dit geval de aard en de frequentie ervan bepalen.

E. Voor- en eindverslag

81. De deskundige zal de rechtbank op een globale wijze opheldering verschaffen over de toestand van het slachtoffer met betrekking tot de schadelijke gevolgen van het ongeval, zij het vóór of na de consolidatie.

De deskundige zal aan partijen een voorlopig advies overmaken, waarbij hen de mogelijkheid wordt geboden hun opmerkingen te maken binnen de strikt vastgestelde termijn (art. 976 Ger. W.).

Zowel in het voor- als eindverslag zal de deskundige antwoorden op alle geformuleerde pertinente opmerkingen, zelfs wanneer deze binnen de gestelde termijn verwoord werden als nota's van relevante feiten. De deskundige zal pogen de partijen te verzoenen (art. 977 Ger. W.).

Wanneer het dossier aanvullende taken of onderzoeken vereist waardoor de deskundige het verslag niet kan inleveren binnen de oorspronkelijk vastgestelde termijn of wanneer de consolidatie blijkbaar in de verre toekomst te situeren is, zal de deskundige voor het verstrijken van de termijn van zes maanden, hetzij op ..., een tussentijds verslag opstellen en zal hij conform het artikel 974 van het Gerechtelijk Wetboek een gemotiveerd verzoek richten tot de rechter om de verlenging van de termijn te verkrijgen.

De deskundige zal binnen de ... maanden, hetzij uiterlijk op ..., zijn eindverslag onder ede ter griffie van deze rechtbank neerleggen.

De deskundige zal zijn opdracht vervullen onder toezicht van de rechter, die steeds ambtshalve of op verzoek van de partijen de werkzaamheden kan bijwonen (art. 973 § 1 Ger. W.). De partijen en de deskundige kunnen zich steeds bij gewone brief, met vermelding van de redenen, tot de rechter wenden (art. 973 § 2 Ger. W.).

F. Afstand van de expertise en hoger beroep

82. De partij die afstand doet van de expertise zal de deskundige, de rechtbank alsook de andere partijen hiervan binnen de maand na huidig vonnis schriftelijk op de hoogte moeten stellen, waarbij de reeds door de deskundige gemaakte kosten ten laste vallen van de partij die afstand doet.

De partij die tegen dit vonnis hoger beroep aantekent moet binnen de 8 dagen na zijn beslissing de deskundige, de rechtbank, alsook de andere partijen hiervan schriftelijk in kennis stellen.

VII. Slotbeschouwingen

A. Principes van schadeloosstelling van menselijke schade

83. Alvorens op de schadebegroting en het schadeherstel in te kunnen gaan, moet worden bepaald wat als schade in aanmerking komt. Schade is het negatieve verschil tussen twee toestanden, namelijk de toestand waarin het slachtoffer zich ingevolgt de onrechtmatige daad bevindt en de toestand waarin hij zich bij ontstentenis van de onrechtmatige daad

zou hebben bevonden. Schade gaat gepaard met verlies, nadeel, en aantasting van waarden. Alvorens de schade te begroten moet de aard van de aange-taste waarden, soort per soort, nauwkeurig worden bepaald.

Schade vertoont bovendien een tijdsdimensie en een ruimtelijke of sociale dimensie, die samen met de waardedimensie, de schadeomvang bepalen.

De tijdsdimensie impliceert dat wordt onderzocht hoe het negatief verschil tussen beide in aanmerking te nemen toestanden vanaf het ontstaan ervan is geëvolueerd en hoe het zich vanaf de rechterlijke uitspraak nog verder zal ontwikkelen. Zowel de toestand van het slachtoffer na het ongeval, als de toestand waarin hij zich bij ontstentenis daarvan zou hebben bevonden, moeten met andere woorden op een zich ontwikkelende tijdsas worden uitgezet. Hoe langer het negatief verschil bestaat, hoe belangrijker de schade is.

De ruimtelijke of sociale dimensie van de schade verwijst naar het feit dat schade dikwijls met weerkaatsing op andere rechtssubjecten gepaard gaat. Uit de vaststelling dat veel weerkaatsingschade wordt berokkend, kan, bij wijze van vermoeden, worden afgeleid dat de initiële schade belangrijk was.

Het negatief verschil tussen de twee in aanmerking genomen toestanden heeft steeds betrekking op een bepaalde, aangetaste waarde. Zo kan er sprake zijn van schade aan de fysieke integriteit, schade aan het arbeidsinkomen, pijn en aantasting van gevoelens, zaakschade, verlies van koopkracht, verlies van in-trest, enz.

84. Schade opgevat als het negatieve verschil tussen de twee in aanmerking genomen toestanden komt evenwel slechts voor herstel of vergoeding in aanmerking als hij zeker, persoonlijk en rechtmatig is. Wordt de vereiste van zekerheid op de spits gedreven, dan bestaat het risico dat heel wat schade wordt miskend.

Vooraf in zijn tijd- en ruimtelijke dimensie zijn tal van onzekerheidsfactoren aan te treffen, die nooit helemaal kunnen worden vermeden.

Daarom wordt terecht aangenomen dat geen absolute, doch slechts een rechterlijke zekerheid vereist is. De rechter moet, op basis van de hem voorgelegde feiten, kunnen aannemen dat het bestaan en de omvang van de schade voldoende waarschijnlijk is om als zeker te kunnen worden aangemerkt. Eenmaal de feitenrechter tot het besluit is gekomen dat een bepaalde schade zeker is, moet niet meer in aanmerking worden genomen dat de schade steeds, in min of meerdere mate, een abstractie van de werkelijkheid is.

85. De schade moet steeds *in concreto* worden begroot, zelfs bij een vergoeding *ex aequo et bono*, zodat het slachtoffer, voor zoveel als mogelijk, teruggeplaatst wordt in de toestand waarin hij zich zou hebben bevonden wanneer er geen ongeval gebeurd zou zijn. Die werkwijze moet – althans in rechte – toelaten het slachtoffer terug te plaatsen in de toestand waarin hij zich, met betrekking tot de aange-taste waarde, bevond vóór het ongeval. Eenmaal de schade van het slachtoffer is hersteld of vergoed, staat in rechte vast dat de aansprakelijke zijn schuld heeft betaald.

Het negatieve verschil tussen de twee in aanmerking te nemen toestanden moet bij voorrang en voor zover mogelijk, worden hersteld in de eigenlijke betekenis van het woord. Het herstel (*in natura*) brengt de schadelijder werkelijk terug in de toestand waarin hij zonder de onrechtmatige daad zou hebben verkeerd. De kosten van het herstel moeten door de aansprakelijke worden gedragen. Uiteraard

moet het slachtoffer wel het initiatief nemen om een aldus omschreven schadeloosstelling te verkrijgen. Wanneer het herstel in eigenlijke zin (*in natura*) niet gevorderd wordt of onmogelijk is, moet de schade door middel van een vergoeding worden gecompenseerd.

86. Er moet een onderscheid worden gemaakt tussen de reeds geleden schade (tussen het ogenblik van het ongeval en dat van de uitspraak) en de toekomstige schade. Reeds geleden schade is niet meer voor herstel *in natura* vatbaar en moet derhalve worden vergoed. Toekomstige schade is moeilijker te begroten omdat het bestaan en de omvang van de waarde aantasting minder makkelijk is vast te stellen.

B. Indeling van menselijke schade

1. Soorten menselijke schade

87. Schade aan de persoon van de mens gaat gepaard met de belangrijkste waarde aantasting. Onderscheid moet worden gemaakt tussen, enerzijds, de gezondheidsschade en, anderzijds, het verlies van arbeidsinkomen of de aantasting van het economisch potentieel ingevolge arbeidsongeschiktheid. Onder gezondheidsschade is de aantasting van de volgende waarden te rangschikken: de fysieke integriteit, de psychische integriteit, de zelfredzaamheid in het dagelijks leven, de pijn, de gevoelens... De omvang van die schade is niet rechtstreeks in geld becijferbaar. Sommige van die waarde verliezen kunnen door onder andere geneeskundige behandeling en verzorging, materiële hulpmiddelen en hulp van derden geheel of gedeeltelijk worden opgevangen en hersteld. Wanneer dit onmogelijk is, moet een compenserende vergoeding worden toegekend (vergoeding van morele schade). Het verlies van arbeidsinkomen is rechtstreeks in geld becijferbaar: het is het verschil tussen het inkomen dat het slachtoffer zou hebben verdiend zonder de onrechtmatige daad en het inkomen dat hij na de onrechtmatige daad kan verdienen. Omdat het verlies van arbeidsinkomen op lange termijn moeilijk

concreet is vast te stellen zal men zich vaak moeten beperken tot een schatting van het verlies aan economisch potentieel.

Het werkelijke herstel (*in natura*) van de gezondheidsschade (met betrekking tot de fysieke en psychische integriteit) kan het verlies van arbeidsinkomen beïnvloeden. Wanneer het herstel *in natura* van die gezondheidsschade succesvol verloopt, zal zulks meestal het verlies van arbeidsinkomen en derhalve de schade uit arbeidsongeschiktheid kunnen beperken.

Is herstel niet mogelijk, dan zal het verlies van arbeidsinkomen in principe de maat van de compenserende vergoeding zijn.

2. Indeling van het schadeveld volgens tijdsdimensie

88. Per schadesoort en binnen elke schadesoort moet – zoals meermaals herhaald – een onderscheid worden gemaakt tussen verleden en toekomstige schade.

Verleden schade (deze wordt geleden tussen het ogenblik van het ongeval en dat van de uitspraak) is meestal met grote zekerheid vast te stellen en te begroten. De kaarten liggen anders ten aanzien van toekomstige schade. Daar is sprake van enige 'onzekerheid', wat nochtans ontoereikend is om hem als onvoldoende waarschijnlijk, dan wel als rechterlijk onzeker van de hand te wijzen.

Door een beroep te doen op actuaariaatskennis, op geïndexeerde renten en op andere technieken kan de reeds vastgestelde en geraamde toekomstige schade accurater worden vergoed.

Wordt daarover getwijfeld, dan kan een reserve worden voorbehouden voor de toekomst, zodat de toestand van het slachtoffer na verloop van tijd zal kunnen worden herbekeken.

89. De gebruiker van deze indicatieve tabel wordt uitgenodigd zich steeds te beraden over de schade en de schadeloosstelling, en zich kritisch op te stellen ten opzichte van voornoemde tabel. ■